

Tereza Langová
1. ročník oboru CH a ZE
Podzim 2005

Seminární práce na téma:
Daltonský plán

Prameny: Wenke, H.; Röhner, R.; AŤ ŽIJE ŠKOLA. Daltonská výuka v praxi.

vyd. Paido. Brno 2000

- Svobodová, J.; Jůva, V.; Alternativní školy. vyd. Paido. Brno 1996

- Kudela, T.; Daltonský plán v českých zemích – diplomová práce. Brno
2002

- <http://www.chalabalova.cz/>

- Návštěva na ZŠ Chalabalova

Vznik a vývoj Daltonského plánu

Helen Parkhurstová (1887-1959)

Americká učitelka Helen Parkhurstová založila v roce 1919 střední experimentální školu (High School for Boys and Girls) v Daltonu, ve státu Massachusetts. Podstatou této školy byl výchovně-vzdělávací systém – Daltonský plán, jehož teoretické základy sepsala autorka v knize *Education on the Dalton Plan* (Výchova podle Daltonského plánu). Kniha byla přeložena do mnoha světových jazyků a vyšla v roce 1923 v Londýně. Parkhurstová byla značně ovlivněna novými poznatky rozvíjející se psychologie o různosti lidí a jejich výchově. Založení střední reformní školy předcházela práce v jednotřídní základní škole, spolupráce s Marií Montessoriovou (zakladatelka Montessoriovské školy) a Evelinou Deweyovou, dcerou Johna Dweye, a další pedagogické vzdělávání.

Daltonský plán se uplatnil hlavně v Anglii a USA, ale i v dalších zemích, kde dostal i určitých změn (Japonsko). V Německu našel méně příznivců, protože zde se setkal již s rozvinutým reformně pedagogickým prostředím a s místní tradicí. V bývalém NDR se Daltonský plán vůbec nesetkal s pochopením. Neobjektivním hodnocením došlo ke zkreslenému pohledu (extrémní individualizace) a nedocenění racionálního jádra plánu. Velký ohlas měl Daltonský laboratorně brigádní plán v sovětské pedagogice, kde našel své dočasné místo proto, že se jevil jako dělítko mezi novými možnostmi ve školní praxi a starými carskými požadavky pasivní, nesamostatné a neosobní školy. V zemích východní Evropy se opatrně zkoušely prvky programovaného vyučování a jejich západoevropských a amerických systémů. Svého uplatnění došly hlavně v té době, kdy se zavedla vlna požadavků individualizace výuky (asi od 70. let). V současné době je stále větší zájem o některé prvky Daltonského plánu a ty se uplatňují i v našem školství.

Principy

Hlavní myšlenkou Daltonského plánu je zrušení tradičního systému vyučovacích hodin i organizace práce žáků ve třídách. Helen Parkhurstová poprvé rozdělila učebnu do předmětových sektorů podle ročníků a vybavila je potřebnými pomůckami. Umožnila tak

žákům samostatné získávání vědomostí a individualizaci výchovy. Využila poznatků Montessoriové a zdokonalila je ve svém systému. Ten spočíval v samostatné práci žáků v odborných učebnách podle individuálních plánů za poradní asistence učitele. Vyučování v některých rysech připomíná vysokoškolský systém práce, je totiž založen na individuální práci žáků za použití vhodných pomůcek a knihovny, činnosti ve speciálních odborných učebnách a laboratořích. Ruší se tak soustava tříd věkově homogenních a umožňuje žákovi postoupit v některém kurzu výše a v jiném předmětu naopak do nižšího stupně. Neruší se však osnovy, látka je předem stanovena a není možný její výběr.

Každý žák uzavírá s učitelem smlouvu, stvrzuje ji svým podpisem a dostává **program práce na jeden měsíc** pro každý předmět zvlášť. Na začátku roku se sestaví program pro jednotlivé žáky sestavený na základě testem zjištěného nadání a stavu vědomostí každého dítěte. Program obsahuje minimální, normální a maximální výkony, kterých je třeba v určitém čase dosáhnout. Žák může začít libovolným předmětem podle vlastního uvážení a postupuje svým tempem. Má k dispozici strukturované pracovní návody, seznam literatur a pokyny pro splnění ústních i písemných prací, pro konzultace s učitelem a domácí úkoly. Při řešení úkolů může žák přecházet z jedné učebny do druhé, radit se s učitelem, se spolužáky mohou vytvářet stejně zaměřené pracovní skupiny. Některým předmětům se žáci věnují společně, je to např. hudební, výtvarná a tělesná výchova. Většinou však pracují samostatně tak, aby splnili svůj pracovní plán. Až má žák měsíční plán splněný, předloží učiteli vypracované úkoly a písemné záznamy ze všech předmětů a dá se vyzkoušet, obvykle pomocí testu. Nesplní-li žák svůj plán ze všech předmětů, není nijak trestán ani nepropadá, ale nemůže postoupit dále.

Svoboda je základním principem daltonské školy. Dovolí žákovi, aby nerušeně pracoval na tématu, které si zvolí, aby se ponořil do zkoumání a řešení problémů, aniž by plýtvat svými silami a byl vytrhován zvoněním a nucen přeorientovat svou pozornost, zájem a motivaci na jiný předmět a učitele. Dovolí, aby žák pracoval v klidu svým tempem, dobrovolně volil činnosti i postupy a organizoval si práci a tak rozhodoval o svém úspěchu. Tím se podle Parkhurstové mohou rozvinout intelektuální schopnosti, úsudek, samostatnost a odvaha, ale i charakter. Má-li Daltonský plán plnit svou výchovnou a vzdělávací funkci, je nutné, aby žáci měli možnost získat vhled do celého měsíčního úkolu jako celku. Teprve potom se mohou učit odhadovat, jak rozložit své síly, které pracovní metody zvolit a jak rozvrhnout práci na

den nebo na týden. Získat tento přehled jim pomůže učitel rozvrhem na začátku roku, kdy je s každým žákem prodiskutován jeho učební postup.

Úloha učitele a metody jeho práce jsou dalším faktorem, který se v Daltonském plánu liší od běžné školy. Učitel se věnuje pouze jednomu předmětu, v něm je odborníkem a může mu věnovat i své další vzdělávání. V příslušné odborné pracovně plní učitel úlohu rádce, laboranta i hodnotitele, který práci žáků usměrňuje. Při zadávání měsíčních plánů seznámí žáka s úkolem a upozorní na dílčí problémy. Učitel sestavuje úkoly pro žáky a v průběhu jejich plnění odpovídá na dotazy, radí, reviduje písemné úkoly, zkouší a snaží se usměrňovat práci žáků tak, aby rozptyl mezi nimi nebyl příliš velký. Vede osobní graf každého žáka i graf třídy a podrobné záznamy o žakově individuálním postupu zpracované přehledně do tabulek. Řídí pracovní konference, na nichž se řeší vybrané úlohy za účasti celých tříd nebo skupin. Tak zajišťuje společnou práci žáků a udržuje nezbytný sociální kontakt a schopnost společně pracovat ve skupinách.

„Dalton“ v ČR

Jak je všeobecně známo a českému školství často vytýkáno, našim absolventům chybí schopnost samostatně pracovat a vyhledávat informace. Proto by se mělo hledat nějaké vhodné řešení, aby naši studenti neměli problémy s případným studiem v zahraničí, kde je samostatnost žáků samozřejmostí. Mezi jedno z možných řešení patří například i Daltonský plán.

V České republice navazujeme na dobu před 2. světovou válkou, kdy bylo vyučováno podle Daltonského plánu na velmi vysoké úrovni, například v Baťově škole práce.

Za současné průkopníky Daltonského plánu můžeme považovat skupiny pedagogů ze čtyř brněnských základních škol a to ze ZŠ: Chalabalova, Husova, Křídlovická a Mučednická. Ustanovením Asociace českých daltonských škol (AČDŠ) 30.6. 1996 se uzavřelo několikaleté zkušební období zavádění daltonských prvků na uvedených pilotních školách. Sídlo AČDŠ poskytl ZŠ Husova. Hlavními cíli AČDŠ je především nezbytné šíření prvků a principů Daltonského plánu v České republice, pořádání vzdělávacích seminářů pro pedagogy, vydávání článků o daltonském vyučování, šíření osvěty o daltonských školách a v neposlední řadě vytváření vlastních pomůcek a materiálů, které se mohou v daltonském vyučování využít.

Každým rokem se pořádá světoznámá konference daltonských škol v Nizozemí, kde se Daltonský plán dočkal velké obliby, pod záštitou Nizozemské daltonské nadace. Na těchto konferencích probíhá další vzdělávání pedagogů, kteří však zde mohou načerpat i spoustu inspirace a předávat si vlastní zkušenosti s využíváním daltonského plánu.

Na „V. mezinárodní konferenci daltonských škol“, která se konala v květu 2001, se sešlo mnoho pedagogů z daltonských škol v České republice, ale i ze Slovenska. Dále se konference zúčastnili pedagogové z Rakouska, Německa, Číny a Japonska, New Yorku a australského Sydney. Z přednášek jednotlivých států jsme se mohli dozvědět například to, že v New Yorku, Japonsku a Austrálii jsou daltonské školy soukromé, v Číně polosoukromé a v Nizozemsku státní. Všude je Daltonský plán na velmi vysoké úrovni a je o něj takový zájem, že i navzdory vysokému školnému nedokáže pokrýt tak obrovský zájem veřejnosti.

Vysoký zájem o daltonské školy a různé školení a semináře o nich je také u nás a na Slovensku. O tom také vypovídá fakt, že AČDŠ úzce spolupracuje s 80 školami z České republiky a s 20 ze Slovenska.

České školy na nichž se uplatňují prvky daltonského plánu jsou:

- ZŠ Školní 446, Rájec-Jestřebí
- ZŠ Komenského 2, Hustopeče
- ZŠ Křivánkovo nám., Žebětín
- ZŠ Antonínská 3, Brno
- ZŠ J. Babáka 1, Brno
- Gymnázium Slovanské nám. 7, Brno

Daltonský plán v praxi

Vzhledově se daltonské třídy liší od tradičních doplněním o daltonské prvky. Liší se i jednotlivé daltonské třídy mezi sebou, záleží hlavně na tvořivosti vyučujícího. Rozdíl je i mezi stupni škol. Na prvním stupni je ve třídách méně žáků, což umožňuje jiné rozmístění lavic např. do tvaru písmene U s kobercem uprostřed. Na druhém stupni už jsou více podobné tradičním třídám.

Průběh výuky

Dalton je do běžného vyučování zařazována jedenkrát až dvakrát týdně. Den si zvolí vyučující sami a po celý rok jej nemění. Během těchto „daltonských dnů“ pracují žáci na úkolech předem připravených učiteli pro zopakování a doplnění probíraného učiva v běžných hodinách.

1.stupeň ZŠ

V daltonských třídách na 1. stupni se setkáváme se specifickými daltonskými prostředky:

- tabule s barevným rozlišením jednotlivých dnů v týdnu - nejmladší děti se tak učí rozpoznávat dny v týdnu už v době, kdy neumí číst
- daltonský metr – jeho vzhled záleží na fantazii učitele, děti do něj zaznamenávají své úspěchy za splněné úkoly
- tabule na špendlíky – po každém splněném úkolu přidají děti ke svému jménu a předmětu, ze kterého úkol byl, špendlík, aby měl vyučující přehled, jak děti pracují

Vyučující zadá úkoly (navazují na probranou látku z minulého týdne), nejdříve z povinných předmětů (český jazyk matematika, ...) a poté úkoly navíc. Žáci si mohou vybrat své pracoviště, mohou se pohybovat libovolně po třídě, vybrat si místo s jinými spolužáky nebo pracovat samostatně.

Pořadí, v jakém budou úkoly plnit je pouze na dětech. Většinou však začínají, pro ně, jednoduššími a na ty těžší jim pak zůstává více času. Při práci mají k dispozici vlastní poznámky z vyučovacích hodin, učebnice, počítačové programy, encyklopedie, mapy apod. Neví-li si žák s příkladem rady, může požádat svého spolužáka, aby mu s tím pomohl – vysvětlil mu příklad, ne za něj vyřešil. Pokud ani rady od spolužáka nepomohly, může žák požádat o pomoc učitele. Učitel mu poradí, jakým způsobem úkol řešit a nechá jej ještě přemýšlet. Nemůže-li žák ani tehdy s úkolem pokročit, jde znovu za učitelem a spolu celé zadání projdou až dospějí k výsledku.

Děti po každém splněném úkolu umístí špendlík na tabuli ke svému jménu a předmětu, ze kterého úkol byl. Na konci bloku může proběhnout společná kontrola nebo si učitel vybere vypracované úkoly, zkontroluje je sám a bodově ohodnotí. Získané body si děti zaznamenávají na daltonský metr a po dosažení určitého počtu bodů je žák odměněn (odměna záleží na učiteli), což je pro děti motivací k práci.

2. stupeň ZŠ

Ve třídách na druhém stupni dochází k prolínání daltonského a klasického vyučování. Nemusíme zde vždy najít typické znaky pro dalton, např. daltonský metr, daltonskou tabuli apod. Ne proto, že by vyučující nechtěli, ale žáci procházející pubertou nebývají až tak spolehliví v pravdivosti svého ohodnocení a tím by i tyto všechny pomůcky ztratili svůj význam.

Žáci si po zadání úkolů mohou, jako na prvním stupni, zvolit své pracoviště (např. na ZŠ Chalabalova mohou odejít i ze třídy a pracovat na chodbě, kde jsou pro ně připraveny lavice se židlemi). Smějí také komunikovat se spolužáky (ne vyrušovat), pracovat s učebnicemi a požádat vyučujícího o pomoc.

Ohodnocení splněných úkolů už není formou bodů, ale známek, ty se započítávají do klasifikace. Učitelé často připojují k práci podrobnější slovní hodnocení. Vždy na začátku měsíce jsou žáci seznámeni s plánem učiva a na konci měsíce hodnotí, co se jim podařilo zvládnout a s čím měly problémy.